

О.О.Зеліковська

Г.А.Чередніченко

Формування міжкультурної
компетенції студентів
економічних спеціальностей у
процесі фахової підготовки

ББК 74.58

З 49

УДК 378.013.43:316.7

Рекомендовано до друку Вченою радою НУХТ (протокол № 4 від 29.11.2012 р.).

Рецензенти:

Гришкова Р. О. – д.пед.н., професор, завідувач кафедри англійської мови, Черноморський державний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв

Манько В. М. – д.пед.н., професор кафедри професійної психології та педагогіки, Національна академія Служби безпеки України, м. Київ

Амеліна С. М. – д.пед.н., професор, завідувач кафедри іноземної філології та перекладу, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

Зеліковської О. О., Чередніченко Г. А. Формування міжкультурної компетенції студентів економічних спеціальностей у процесі фахової підготовки: Монографія. – Київ: Кондор-Видавництво, 2012. – 321 с.

Монографію присвячено актуальній проблемі формування міжкультурної компетенції студентів економічних спеціальностей у процесі фахової підготовки у вищому навчальному закладі. Визначено педагогічні умови формування міжкультурної компетенції, створено модель реалізації сформованих авторами умов у навчально-виховному процесі, розроблено методику формування міжкультурної компетенції з іноземної мови у взаємозв'язку з фаховою підготовкою майбутніх економістів.

Робота представляє інтерес для викладачів англійської мови вищої школи, магістрантів та аспірантів, які займаються дослідженням сучасних технологій навчання іноземних мов. Робота корисна також для керівників навчальних закладів, які опікуються дотриманням європейських стандартів в освіті та забезпеченням академічної мобільності студентів.

УДК 378.013.43:316.7

ББК 74.58

ISBN 978-966-2781-48-9

© Зеліковська О.О., Чередніченко Г.А., 2012

© Кондор-Видавництво, 2012

ЗМІСТ

<i>ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ</i>	5
<i>ВСТУП</i>	6
<i>РОЗДІЛ 1</i>	8
<i>ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ</i>	8
<i>1.1. Ретроспективний аналіз поняття «компетентність»</i>	8
<i>1.2 Виникнення та становлення міжкультурної освіти</i> Ошибка! Закладка не определена.	
<i>1.3 Особливості підготовки студентів економічних спеціальностей у контексті компетентнісного підходу</i> ..... Ошибка! Закладка не определена.	
<i>1.4. Сутність та структура міжкультурної компетенції студентів економічних спеціальностей</i> ..... Ошибка! Закладка не определена.	
<i>Висновки до першого розділу</i> ..... Ошибка! Закладка не определена.	
<i>РОЗДІЛ 2 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ</i>	Ошибка! Закладка не определена.
<i>2.1. Принципи формування міжкультурної компетенції майбутніх економістів</i> ..... Ошибка! Закладка не определена.	
<i>2.2. Педагогічні умови формування міжкультурної компетенції майбутніх економістів</i> ..... Ошибка! Закладка не определена.	

2.3. Модель формування міжкультурної компетенції студентів економічних спеціальностей..... **Ошибка! Закладка не определена.**

Висновки до другого розділу ..... **Ошибка! Закладка не определена.**

**РОЗДІЛ 3 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ
ЕКОНОМІСТІВ.....** **Ошибка! Закладка не определена.**

3.1. Організація і зміст експериментального дослідження**Ошибка! Закладка не опре**

3.2. Реалізація моделі формування міжкультурної компетенції студентів вищих економічних навчальних закладів .... **Ошибка! Закладка не определена.**

3.3 Аналіз результатів експериментального дослідження**Ошибка! Закладка не опре**

Висновки до третього розділу ..... **Ошибка! Закладка не определена.**

ВИСНОВКИ..... **Ошибка! Закладка не определена.**

ДОДАТКИ ..... **Ошибка! Закладка не определена.**

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ..... **Ошибка! Закладка не определена.**

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АМПС – англійська мова професійного спілкування

ВНЗ – вищий навчальний заклад

ДМ – діалогічне мовлення

ЕГ – експериментальна група

КГ – контрольна група

МК – міжкультурна комунікація

МКК – міжкультурна компетенція

СРС – самостійна робота студентів

ЗН – засоби навчання

ТЗН – технічні засоби навчання

ІКТ – Інформаційно-комунікативні технології

ВСТУП

Сучасний етап розвитку суспільно-економічних умов України характеризується розширенням різнорівневої взаємодії, поглибленням зв'язків між різними країнами, домінуванням інтегративних процесів в економіці, науці, культурі, політиці. Активізується міжнародна кооперація, насамперед, в економічному житті у формі транснаціональних корпорацій, спільних підприємств, вільних економічних зон, посилюються інформаційні, міграційні процеси, культурна інтеграція, комунікативні зв'язки. Ефективна комунікація представників різних культур є апріорною умовою успішної діяльності в усіх вищезазначених сферах. Від світової спільноти вимагаються глобальні зусилля в зазначеному напрямку, що знаходить відображення в інтенсифікації контактів між представниками різних країн.

Перше місце посідає організація максимально ефективної взаємодії представників різних культур, що сприяє гармонізації суспільства, економічному зростанню, взаємному збагаченню досвіду комунікантів, виникненню синергетичної взаємодії культур, інноваційному розвитку.

Суспільство зацікавлене у висококваліфікованих фахівцях із високим рівнем професійної компетентності і винятковим розумінням міжкультурної комунікації. Саме вони, беручи активну участь в організації міжнародної торгівлі та глобалізованого виробничого процесу, виступають провідниками міжкультурної комунікації. Одним із основних напрямів є розробка комплексних дієвих стратегій та підходів до формування міжкультурної компетенції у майбутніх спеціалістів економічної сфери в межах професійної освіти, розробка та впровадження в освітню практику відповідної педагогічної системи, спрямованої на досягнення поставленої мети в межах нової педагогічної парадигми.

Загальні питання змісту професійної освіти розкрито в працях О. Алексюка, С. Гончаренка, І. Зязюна, В. Лугового, В. Сидоренка, С. Сисоевої та ін.; проблеми методів та форм навчання та виховання знайшли відображення у працях В. Аванесова, П. Лузана, Н. Тверезовської та ін.; питання економічної освіти і виховання вивчалися В. Бобровим, А. Нісімчуком, Л. Пономарьовим, І. Прокопенком та ін.; різні аспекти підготовки фахівців економічного профілю розглянуто в працях О. Аксьонова, В. Боброва, Н. Бойцун, Н. Волкової, Т. Гладких, Л. Канищенко, В. Момот, О. Шпака та ін.

Сутність і структуру міжкультурної компетенції висвітлено у дослідженнях Т. Астафурової, М. Богатирьової, Є. Верещагіна, П. Донця, І. Зимньої, В. Костомарова, І. Лейфи, З. Нікітенко, В. Сафонової, С. Тер-Мінасової, Г. Томахіна, І. Халеевої, Л. Харченкова, І. Цатурової, Л. Щерби.

Дослідження, що стосуються комунікативних ускладнень між представниками різних культур, переважно належать американським, західноєвропейським та російським дослідникам: А. Вежбицькій, У. Гудікунсту, С. Кіму, Т. Ларіній, Г. Маркусу, Г. Тріандісу, Е. Холлу, Г. Хофстеде; проблему толерантності в межах міжкультурної комунікації розглядали П. Донець, Л. Знікіна, Л. Колбіна, Н. Мамонтова, В. Нике, Т. Перськова, О. Садохін, В. Сафонова, О. Стрельцова, С. Тер-Мінасова та ін. Формуванням міжкультурної компетенції фахівців різного профілю займались: Ю. Бжизька (спеціалістів міжнародного бізнесу), Л. Знікіна (майбутніх менеджерів), І. Плужник (студентів гуманітарного профілю), Н. Янкіна (студентів університету). Р. Гришкова (соціокультурною компетенцією студентів нефілологічних спеціальностей). Однак, широке коло питань, що стосуються формування міжкультурної компетенції студентів економічного профілю, ще недостатньо досліджене, оскільки дана проблема не була розглянута як комплексна, потребує нових підходів до її розв'язання, систематизації та теоретичного узагальнення.

Педагогічна практика вищої школи свідчить, що спрямованість на спільний розвиток комунікативної, соціальної та міжкультурної компетенції для формування професійної компетентності студентів вищих економічних закладів наявна у кращому випадку декларативно; оскільки не знаходить реального місця в навчальних програмах економічних спеціальностей.

Отже, актуальність теми дослідження зумовлено протиріччями між:

- замовленням суспільства на висококваліфікованих фахівців, які володіють розвиненими здібностями до міжкультурного спілкування та низьким рівнем їхньої фахової підготовки;
- державними вимогами до професійної компетентності майбутніх економістів та несформованістю в них міжкультурної компетенції;
- необхідністю формування міжкультурної компетенції студентів та відсутністю належного наукового та навчально-методичного забезпечення цього процесу при підготовці студентів економічного профілю.

**Актуальність проблеми, наявність протиріч та недостатнє дослідження важливих аспектів теоретико-методологічних і методичних основ формування міжкультурної компетенції студентів економічних спеціальностей зумовили вибір теми наукового дослідження:
Формування міжкультурної компетенції студентів економічних спеціальностей у процесі фахової підготовки.**

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

1.1. Ретроспективний аналіз поняття «компетентність»

Компетентісний підхід – один із визначальних сучасних інноваційний процесів в освіті – відповідає прийняттю в більшості розвинених країн загальної концепції освітнього стандарту і прямо пов'язаний з переходом – в конструюванні змісту освіти і систем контролю його якості – на систему компетентностей. Багато ідей компетентісного підходу з'явилися в результаті вивчення ситуації на сучасному ринку праці. Роботодавці в даний час висувають вимоги не стільки до знань працівників, скільки до способів діяльності. Крім того, вони звертають увагу на такі результати освіти, як готовність до командної роботи, до безперервної самоосвіти, здатність вирішувати професійні проблеми, працювати як в типових, так і в нестандартних ситуаціях, активна поведінка на ринку праці та ін.

Таким чином, компетентісний підхід – це спроба привести освіту у відповідність з потребами ринку праці. З даним підходом пов'язують ідеї відкритого замовлення на зміст освіти з боку ринку праці і потенційних роботодавців [1].

У зв'язку з цим відбувається помітна переорієнтація оцінки освітнього результату з понять «знання», «уміння», «навички» на поняття «компетенція», «компетентність» майбутніх спеціалістів, і тим самим фіксується компетентісний підхід в освіті.

Основні відмінності поняття компетенція від традиційних знань, умінь, навичок, кваліфікацій полягають у наступному: інтегративний характер, зв'язок з ціннісними характеристиками особистості, практично-орієнтована спрямованість.

Проблемою застосування компетентісного підходу до модернізації системи освіти займалися В. Байденко [14, 13, 15], Л. Вітес [53], І. Зимня [100, 103], Е. Зеєр [88, 89], Н. Кузьміна [135], О. Лебедев [142], А. Маркова [164], Дж. Равен [210], Н. Радіонова [128], Л. Спенсер [233], Ю. Татур [242], А. Хуторської [264] та ін.

Так, Е. Зеєр наголошує на наступному: компетентісний підхід – це пріоритетна орієнтація на цілі – вектори освіти: навченість, самовизначення, самоактуалізація, соціалізація та розвиток індивідуальності. Як інструментальні засоби досягнення цієї мети виступають принципово нові

метаутворюючі конструкти компетентності – компетенції та метаякості [88**Ошибка! Источник ссылки не найден.**].

Наше звернення до компетентнісного підходу в навчанні зумовлене тим, що він передбачає формування, поряд з конкретними знаннями і навичками, таких категорій, як здатність до самоосвіти, пізнання, удосконалення професійної компетентності та готовність до набуття нових професійно важливих якостей.

У Європі поширення компетентнісного підходу пов'язане з Болонським процесом і будівництвом європейської системи вищої освіти. Ще на першому етапі Болонського процесу в рамках європейського проекту «Tuning Education Structures in Europe» («Tuning»), котрий виходить з припущення, що ступені (кваліфікації) в міжнародному плані можуть бути порівнянні та сумісні, якщо можна порівняти те, що здібні виконати власники цих ступенів у відповідних академічних професійних профілях, зацікавилися компетентністю і компетенціями. Проект «Tuning» підтверджує думку, що інформаційні цілі освіти, виражені мовою компетенцій, дають більш цілісний погляд на освітні програми [179, с. 67].

У становленні компетентнісного підходу І. Зимня [103] виокремлює три етапи:

- перший етап (1960-1970 рр.) характеризується введенням в науковий апарат поняття «компетенція», а також початком розмежування понять «компетенція» та «компетентність»;
- другий етап (1970-1990 рр.) – використанням категорій «компетенція» та «компетентність» в теорії і практиці вивчення мови, професіоналізмі в управлінні, менеджменті, навчанні спілкуванню;
- третій етап (з 1990 рр.) – появою низки праць А. Маркової, де професійна компетентність стає предметом спеціального всебічного дослідження .

Проте, іспанські науковці (Гарсія-Креспо (García-Crespo), Коломо-Палашес (Colomo-Palacios)) мають дещо іншу точку зору щодо появи та впровадження компетентнісного підходу в освітній простір, стверджуючи, що вперше концепція компетентності була використана і введена в поняттєвий апарат наукового менеджменту американським вченим Ф. Тейлором на початку ХХ ст. (1911 р.), потім концепцію переглянув і перефразував на початку 70-х років американський психолог Д. Макклелланд (D. McClelland) [337].

Отже, впровадженню компетентнісного підходу до організації навчання відведени десятиліття. Однак і донині відсутня визначеність серед науковців щодо розуміння цього поняття, про що свідчать різні варіанти його трактування, а саме:

- 1) відображення в системному і цілісному вигляді образу результату навчання;
- 2) формування результатів як ознак готовності студентів/випускників показати відповідні компетенції;

3) визначення структури компетенцій [13, с.9];

4) формування та розвиток основних (ключових) компетенцій особистості, результатом якого буде формування загальної компетентності людини, що дасть їй змогу бути компетентною чи некомпетентною в певних питаннях або сферах діяльності [207, с.16];

5) спрямування змісту навчання на забезпечення формування у студентів певних компетентностей, що розглядаються як здатність особистості успішно діяти у відповідних життєвих та навчальних ситуаціях і нести відповідальність за такі дії [162, с.3];

6) спрямованість навчального процесу на формування та розвиток системи ключових і предметних компетенцій у особистості [84, с. 67];

7) індивідуалізація освіти, її безумовна орієнтованість на особистість, розвивальну спрямованість і вікову адекватність [46, с.31].

Дж.Равен, праці якого спрямовані на впровадження компетентнісного підходу в освітній простір, наголошує на складності цього процесу, наводячи перелік перешкод на шляху його впровадження:

- відсутність засобів допомоги викладачам і лекторам щодо управління складними, індивідуальними, компетентнісно-орієнтованими освітніми програмами;
- відсутність підсумкової процедури оцінювання компетентностей;
- конфлікт між методикою проведення занять, які з одного боку мають сприяти формуванню високого рівня компетентності, а з іншого – гальмують цей процес, внаслідок поширеної методики їх проведення, шляхом передачі «готових» знань від вчителя/лектора студентеві/студенту;
- проблеми, які походять від трансформації освітньої діяльності;
- різноманітність поглядів щодо застосування компетентнісного підходу (численні взірці компетентностей, які вимагає суспільство; ніхто не може розвинути в собі всі складові компетентності; студенти хочуть різного від освіти і від майбутньої професійної діяльності);
- конфлікт цінностей, який полягає в необізнаності студентів, батьків, викладачів щодо важливості формування компетентностей;
- перешкоди, викликані думкою про приховану функцію компетентнісного підходу до організації навчального процесу (для багатьох здається, що компетентність – це як захоплення літака, де необхідно точно виконувати певні вказівки, саме тому це питання є таким проблематичним і викликає в багатьох підозру);
- відсутність новітньої освітньої системи, яка б зводилась до потреб і бажань студентів [345].

Разом з тим, дослідником обґрунтовується необхідність застосування компетентнісного підходу у таких цілях [210]:

- по-перше, щоб викладачі могли керувати індивідуалізованими навчальними програмами, орієнтованими на розвиток основних

компетентностей студентів;

- по-друге, щоб студенти могли виявляти свої специфічні таланти, спостерігати за їх становленням у процесі розвитку і здобувати визнання своїх талантів і досягнень;
- по-третє, щоб викладачі могли отримувати визнання своїх досягнень при вивченні та оцінюванні їх педагогічної діяльності;
- по-четверте, щоб ті, хто відповідає за педагогічну діагностику, могли планувати такі дослідження, які б стимулювали керівництво на пошук шляхів поліпшення освітніх програм і освітньої політики в цілому;
- по-п'яте, щоб стало можливим проведення ефективної політики в галузі трудових ресурсів, заснованої на більш тонких процедурах професійного навчання, працевлаштування і подальшого професійного зростання фахівців, а також здійснення такої політики в галузі відбору кадрів, що дозволило б працевлаштувати гідних кандидатів на впливові посади в суспільстві і відхилити непридатних.

Аналіз літератури щодо визначення компетентнісного підходу дає підстави стверджувати, що він є одним із важливих концептуальних положень оновлення змісту освіти, реалізація якого зумовлена дотриманням низки умов, основними серед яких [262]:

- чітке усвідомлення суб'єктами навчального процесу дидактичної специфіки, закладеної в поняття «компетентність»;
- чітке визначення вимог до кінцевого рівня сформованості базових компетентностей випускників та до основних етапів його формування;
- послідовність реалізації компетентнісного підходу на різних етапах і рівнях формування змісту освіти.

Аналіз психолого-педагогічної та науково-методичної літератури свідчить, що терміни «компетенція» і «компетентність» з'являються на сучасному етапі в різноманітних контекстах і трактуються дослідниками по-різному.

Компетентність, що походить від компетенції (у перекладі з латинської мови – *competence* – право судити; *competere* – підходити, пасувати) трактується як: а) коло питань, явищ, де дана особа має авторитет, знання, досвід; б) коло повноважень будь-якого органу або посадової особи [231, с. 273].

У Словнику російської мови С. Ожегова «компетенція» визначається як: 1) коло питань, у яких хтось добре обізнаний; 2) коло повноважень, прав [185, с. 256].

У Словнику української мови (за ред. І. Білодіда) [230, с. 250], Великому тлумачному словнику іноземних слів (за ред. М. Надель-Червинської) [35] компетентність визначається як володіння знанням, котре дозволяє судити про будь-що, висловлювати вагоме, авторитетне судження;

право за своїм знанням робити, вирішувати або міркувати про щось, «властивість за значенням прикметника компетентний». Отже, компетентний – той, хто має достатні знання в певній галузі; добре з чимось обізнаний; тямущий; авторитетний; володіє певною компетенцією [185, с. 265].

Словник іншомовних слів визначає поняття «компетентний» (лат. *competens* – відповідний, здібний) як той, що володіє компетенцією, чи як той, що знає, отже, обізнаний у певній галузі [229, с. 345]. Бути компетентним означає мати достатні знання в певній галузі, бути добре обізнаним, тямущим, проінформованим, авторитетним, ґрунтуватися на знанні [35, с. 243], мобілізувати в певній ситуації вміння, отримані знання й накопичений досвід.

Таким чином, аналіз визначення понять «компетенція» і «компетентність» у різних словниках дає змогу виділити такі загальні характеристики: знання, досвід, обізнаність у певній галузі.

Так, А. Хуторський, досліджуючи проблему впровадження компетентнісного підходу в загальноосвітніх навчальних закладах, розрізняє поняття «компетентність» та «компетенція». На його думку, компетенція включає сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знання, вміння, навички, засоби діяльності), яка є заданою щодо певного обсягу предметів і процесів, та необхідною для якісної продуктивної діяльності, а компетентність – це володіння відповідною компетенцією, яка включає особистісне ставлення людини до неї та предмету діяльності [263].

Також розмежує ці поняття І. Зимня, зазначаючи, що компетенція – це потенційна якість особистості, а компетентність – актуальна, формуєча особистісна якість, іншими словами, це – актуалізація компетенції, комплексу компетенцій, які визначають зміст компетентності [103].

Подібною є думка О.Субетто, який вважає, що компетенція – це новоутворення в системі вищої професійної освіти, яке формується за певний освітній цикл у межах освітньої системи. Науковець підкреслює, що компетентність – це не просто сукупність компетенцій, а сукупність компетенцій, які актуалізовані в певних видах діяльності, це – «ядро», «основа» професіоналізму [234].

Л. Тархан визначає поняття «компетенція» як сукупність взаємопов'язаних якостей особистості, предметів і процесів, а «компетентність» – оволодіння людиною відповідною компетенцією, що включає особистісне ставлення до неї та предмета діяльності [241].

Суттєвий інтерес у плані розмежування цих понять (який ми також схвалюємо і підтримуємо) належить В. Краєвському та А. Хуторському, які стверджують, що компетенція, в перекладі з латини, означає коло питань, щодо яких людина добре обізнана, пізнала їх і має досвід, а компетентність у визначеній галузі – це поєднання відповідних знань і здатностей, що дозволяють обґрунтовано судити й ефективно діяти в ній [132].

Для нас компетентність важлива з точки зору здібності індивіда не тільки добре орієнтуватися у певному світі, але й ефективно, автономно, творчо виконувати певні дії.

К. Роджерс і Б-Д. Мюллер під компетентністю розуміють «поглиблені знання» «стан адекватного виконання задачі», «здатність до актуального виконання діяльності» тощо [348]. Але такий підхід до визначення поняття повністю не відбиває його зміст. Більш чіткої конкретизації вказане поняття набуває під час застосування його в межах відповідної галузі та відносно певного виду діяльності.

На думку М. Чошанова, компетенція – це сума мобільності знання, гнучкості методу та критичності мислення. Він зазначає, що «компетенцію в широкому розумінні можна визначити як поглиблене знання предмету або засвоєне вміння» :

1) компетенція – це здібність серед багатьох рішень обирати найбільш оптимальне, аргументовано заперечувати помилкові рішення, піддавати сумніву ефектні, але неефективні рішення – тобто володіти критичним мисленням;

2) компетенція припускає постійне оновлення знання, володіння новою інформацією для рішення задач на даний момент та за даних умов. Це здібність до актуального виконання діяльності;

3) компетенція містить у собі як змістовий (знання), так і процесуальний (вміння) компоненти. Компетентна людина повинна не тільки розуміти суть проблеми, але й уміти практично вирішити її, тобто володіти методом вирішення («знання + вміння»). Залежно від того, у яких умовах опиняється людина, вона може застосувати той чи інший метод, найбільш придатний за даних умов [274, с.28–29].

В. Кальней і С. Шишов компетенцію визначають як загальну здатність, що базується на знаннях, досвіді, нахилах, надбаних завдяки навчанню. На їхню думку, компетенція не зводиться ні до знань, ні до навичок, ні до вмінь. Науковці розглядають її як можливість встановлення зв'язку між знанням і ситуацією або, у більш широкому сенсі, як здатність знайти, виявити процедуру (знання плюс дія), що підходить для вирішення проблеми [111].

Крім того, говорити про компетенцію можливо тільки за умови її прояву в певній ситуації; не проявлена компетенція, що залишається в ряду потенційних можливостей, не може вважатися такою, а, щонайбільше, прихованою можливістю. Ми вважаємо доцільним додати таке уточнення компетенції, коли вона розглядається як здатність проявити конкретні знання й уміння в конкретній ситуації.

На думку В. Болотова, В. Серікова, природа компетентності така, що вона, будучи продуктом навчання, не прямо витікає з нього, а є наслідком саморозвитку індивіда, його не стільки технологічного, скільки особистісного зростання, наслідком самоорганізації й узагальнення діяльнісного й особистісного досвіду. [34, с. 8–14].

Дж. Равен під компетентністю розуміє спеціальну здатність людини, необхідну для виконання конкретної дії в конкретній наочній галузі, що передбачає вузькоспеціальні знання, навички, способи мислення і готовність нести відповідальність за свої дії [210]. На думку А. Бермуса:

«... компетентність є системною єдністю, інтегруючою особові, наочні й інструментальні особливості й компоненти» [25].

Для нас компетентність важлива з точки зору здібності індивіда не тільки добре орієнтуватися у певному світі, але й ефективно, автономно, творчо виконувати певні дії.

Деякі західні дослідники (А. Мурджані [338], К. Шрахтнер [352]) під компетентністю розуміють «поглиблені знання», «стан адекватного виконання задачі», «здатність до актуального виконання діяльності» тощо. Але такий підхід до визначення поняття повністю не відбиває його зміст. Більш чіткої конкретизації вказане поняття набуває під час застосування його в межах відповідної галузі та відносно певного виду діяльності. Так, для різних видів діяльності дослідники виділяють різні види компетентності. Наприклад, під час розробки рівнів володіння іноземною мовою Рада Європи (1990) виділяє такі її види компетенцій, як стратегічну, соціальну, соціолінгвістичну, мовну і навчальну.

В. Кьерст висловлює думку про те, що «компетентності взагалі» не існує, а зустрічається в галузі конкретної проблематики, певній діяльності, конкретній спеціальності, у визначеній «сфері компетентності» [173] і розглядається як важливе новоутворення особистості, що виникає в процесі оволодіння професійною діяльністю.

Р. Мільруд розглядає компетентність як комплекс компетенцій, що визначається особистісним ресурсом фахівця, що забезпечує можливість його ефективної взаємодії з навколишнім світом у тій або іншій конкретній галузі професійної діяльності і залежить від необхідних для цього компетенцій. Отже, мовна компетенція – володіння базовими, абстрактними правилами мови, які можна систематизувати й розглядати у вигляді визначеної інструкції залежно від рівня мови або типу мовної діяльності [169].

Посилаючись на дослідження зарубіжних експертів, В. Байденко називає такі переваги застосування компетенцій:

- досягнення прозорості академічних і професійних профілів для ступенів і навчальних програм, а також посилена увага до результатів;
- розвиток нової парадигми студентоцентрованої освіти і необхідність зосередитися на управлінні знаннями;
- зростаюча потреба в освіті протягом всього життя і в більш гнучкій організації навчання;
- забезпечення високих рівнів працевлаштування і громадянськості;
- посилення європейського вимірювання вищої освіти;
- забезпечення мови, придатної для консультацій із зацікавленими колами [15, с.25–26].

У 80-90 рр. термін «компетентність» з'являється у працях з управління, де окрім сукупності знань відображаються ще й знання можливих наслідків конкретного способу впливу та розглядається як один із основних компонентів особистості або як сукупність відомих якостей особистості, що обумовлюють успіх у вирішенні задач, що зустрічаються у сфері діяльності людини й здійснюються в інтересах даної організації.

У подальшому поняття «компетентність» зустрічається в працях з соціальної психології, де трактується як досконале знання своєї справи, сутності виконаної роботи, складних зв'язків, явищ і процесів, можливих способів і засобів досягнення поставленої мети. Соціальні психологи розцінюють компетентність як сукупність якостей, притаманну найбільш авторитетному спеціалістові, таких якостей, рівня яких повинен досягти кожен індивід у процесі оволодіння професією (Д. Бруннер). Отже, компетентність розглядається як складова професіоналізму.

Д. Макклелланд вважає, що компетентність – це співвідношення людини з її діяльністю, що включає в себе знання та вміння, необхідні для виконання певної роботи або завдання на високому кваліфікованому рівні [335].

Компетентність за Ф. Вайнером – це спеціалізована система здібностей, умінь і навичок, яка є необхідною або достатньою для досягнення мети [322].

Міжнародна комісія Ради Європи визначає поняття «компетентність» як доведена здатність людини використовувати знання, уміння та особистісні, соціальні здібності в навчальній діяльності та в професійному, особистісному розвитку [324].

Українські науковці, які досліджують проблему впровадження компетентнісного підходу в загальноосвітньому навчальному закладі (Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Локшина, О. Овчарук та ін.), використовуючи термін «компетентність», трактуючи його як спеціально структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, що набувають у процесі навчання, дозволяючи людині визначати, тобто ідентифікувати і розв'язувати, незалежно від контексту (від ситуації) проблеми, характерні для певної сфери діяльності [126].

І. Зязюн трактує компетентність, як властивість індивіда, яка існує в різних формах: по-перше, це – високий рівень умілості; по-друге, це – спосіб особистісної самореалізації; по-третє, це – деякий підсумок саморозвитку індивіда, форма вияву його здібностей [107].